

Antropologia pedagògica

Jordi Planella i Ribera (coordinador)
Anna Pagès i Santacana (coordinadora)
Mercè Darnell i Vianya
Jordi Solé Blanch

PID_00159237

Material docent de la UOC

Universitat Oberta
de Catalunya

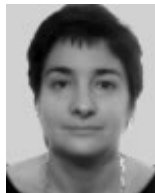
www.uoc.edu

Jordi Planella i Ribera

Educador social, pedagog i doctor per la Universitat de Barcelona. Ha treballat com a educador social en serveis socials, centres residencials d'acció educativa, centres ocupacionals i projectes comunitaris. Actualment és professor propi dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de l'Àrea de Pedagogia Social. Professor responsable del Pràcticum. És membre del grup d'investigació Educació i Societat Xarxa E[NS] de l'IN3-UOC.

Anna Pagès i Santacana

Doctora en Ciències de l'Educació per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha estat professora dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la Universitat Oberta de Catalunya, on ha coordinat, entre d'altres, l'assignatura del Pràcticum. Actualment és professora titular a la Facultat de Psicologia i Ciències de l'Educació Blanquerna, a la Universitat Ramon Llull.

Mercè Darnell i Vianya

Diplomada en Treball Social i llicenciada en Antropologia. Doctora d'Antropologia a la Universitat de Barcelona. Ha desenvolupat la seva trajectòria professional en diferents serveis a Càritas. Actualment és professora de l'Escola Universitària de Treball Social a la Universitat Ramon Llull de Barcelona.

Jordi Solé Blanch

Educador social, pedagog i doctor per la Universitat Rovira i Virgili. Ha treballat com a educador social en centres de menors i serveis socials i com a pedagog en un equip d'atenció a la infància i l'adolescència. Actualment és professor propi dels Estudis de Psicologia i Ciències de l'Educació de la UOC. Els seus àmbits d'investigació són la teoria i la història de l'educació, l'antropologia pedagògica i de la joventut i la pedagogia social.

Segona edició: setembre 2010

© Mercè Darnell i Vianya, Anna Pagès i Santacana, Jordi Planella i Ribera, Jordi Solé Blanch

Tots els drets reservats

© d'aquesta edició, FUOC, 2010

Av. Tibidabo, 39-43, 08035 Barcelona

Disseny: Manel Andreu

Realització editorial: Eureka Media, SL

ISBN: 978-84-693-2489-9

Dipòsit legal: B-20.548-2010

Cap part d'aquesta publicació, incloent-hi el disseny general i la coberta, no pot ser copiada, reproduïda, emmagatzemada o transmesa de cap manera ni per cap mitjà, tant si és elèctric com químic, mecànic, òptic, de gravació, de fotocòpia o per altres mètodes, sense l'autorització prèvia per escrit dels titulars del copyright.

Introducció

En aquest material reflexionarem sobre el fenomen educatiu en una època de globalització i per tant en una època de canvis importants. Parafraçant Hannah Arendt, es tractaria d'apropar-nos a l'educació des de l'universal de "la condició humana", concretament des del moment actual. En aquest món modern, educar s'ha convertit en una proposta política i social arrelada en el nucli de les pràctiques culturals, més enllà dels detalls tècnics i burocràtics de la seva sistematització, i el seu paper s'ha consolidat en els nostres dies. Encara que això ha estat així històricament, la diferència és que l'educació actual ha entrat en el sistema productiu: assimilant les funcionalitats de l'economia postcapitalista i generant una indústria educativa; incorporant l'individualisme com a configuració i prioritzant l'utilitarisme com a orientació al rendiment. Alhora, l'educació s'ha estès mundialment: els sistemes educatius han entrat en contacte, s'han imitat els uns als altres reproduint formes similars de desenvolupament i avaluació, tant en el cas de les reformes com en el dels ajuts de cooperació a sistemes menys afavorits.

Podríem dir que això és així, tant per bé com per mal. Tanmateix, l'important, en aquest recorregut de lectura que us proposem, seria que ubiquéssiu els temes principals en el seu context.

L'enfocament de l'antropologia social i cultural permet introduir alguns conceptes diferents –sovint oblidats en pedagogia– per a pensar en l'educació en la nostra època: com caracteritzar-la, explicar en què consisteix, quin és el seu marc d'acció i de comprensió, des d'un altre marc conceptual que no coincideixi amb els postulats tradicionals de les ciències de l'educació. Voldríem ampliar la perspectiva de la didàctica i el currículum a altres aspectes centrals del fenomen educatiu, des de les aportacions d'alguns autors rellevants (com per exemple Lévi-Strauss, Hannah Arendt, Louis Dumont, Gilles Lipovetsky o Alain Touraine), les obres dels quals han permès entreveure "l'excepcionalitat de la cultura moderna". L'interès d'aquests autors resideix en la seva obra, les idees bàsiques de la qual presentarem en el primer mòdul a fi de reinventar, en certa manera, les categories pedagògiques d'anàlisi de l'educació.

Els cinc mòduls que vénen a continuació delimiten alguns fenòmens de tipus pràctic com a exemple de processos de globalització educativa i de canvis pel que fa a l'educació.

La finalitat de l'antropologia pedagògica és la d'ampliar l'escenari de l'educació des de l'antropologia, no tan sols com a perspectiva sinó també com a compromís en l'acostament a la comprensió dels problemes humans.

Debatrem sobre quins serien els elements decisius en els processos de globalització, com podem orientar en el nostre temps l'acció educativa, i també ens qüestionarem sobre la necessitat de transformar la nostra manera de pensar en matèria d'educació, entorn de les mateixes coses de sempre.

Aquest text no es limita a caracteritzar l'educació, sinó que també assenyala alguns punts conflictius de la seva pràctica, a fi d'interrogar l'experiència particular de cadascun de vosaltres en el marc d'altres preguntes que es formulen des d'una altra perspectiva.

Els continguts estan dividits en cinc mòduls:

1) En el primer mòdul, "Epistemologia i antropologia de l'educació. Per a què serveix l'antropologia de l'educació?", es plantegen les bases científiques i conceptuals de l'antropologia de l'educació, que han de servir per a fonamentar la resta de l'assignatura.

2) El segon mòdul, "Etnografia de l'educació. Implicats i observant sobre el terreny", se centra en la pràctica etnogràfica en educació. Des d'una perspectiva teòrica i pràctica alhora, ens convida a reflexionar sobre les possibilitats d'observar l'educació *in situ*.

3) El tercer mòdul, "Antropologia de l'educació i pedagogia de la joventut. Els reptes de l'educació davant les cultures juvenils", aborda els processos d'enculturació de la joventut i fa un recorregut històric breu fins arribar a l'època actual, amb l'objectiu de reflexionar sobre el repte que plantegen les experiències socials dels joves i els seus estils de vida en l'educació d'avui dia.

4) El quart mòdul, "Antropologia del cos i educació. Cossos i transformacions en la societat de la informació", és una reflexió sobre el paper del cos en les pràctiques educatives i sobre algunes de les actituds de resistència que els adolescents adopten enfront de determinades colonitzacions del seu desenvolupament personal.

5) L'últim mòdul, "L'agenda educativa en el món contemporani", representa una aproximació antropològica al fenomen de l'educació actual i us proposa un recorregut pels temes i enfocaments principals que la caracteritzen: la mundialització, l'individualisme, l'utilitarisme i l'estandardització.

La idea bàsica d'aquest text és que disposeu alhora d'un marc conceptual clar i d'alguns exemples que il·lustrin fenòmens educatius del món modern, la gènesi i la implantació del qual són degudes als processos de mundialització, que consoliden a tot el món determinats enfocaments formatius. Així doncs, els continguts alternen les qüestions epistemològiques (més teòriques) del primer mòdul i altres aspectes del mateix tema, més concrets i vinculats a l'experiència, dels quatre mòduls restants.

Objectius

Al llarg de l'estudi i treball d'aquesta assignatura haureu de ser capaços d'actuar tenint en compte les competències següents:

- 1.** Conèixer les bases teòriques i epistemològiques dels processos educatius. Fet que permetrà a l'estudiant situar l'antropologia dins del conjunt de ciències de l'educació, i conèixer el seu origen.
- 2.** Conèixer les principals tècniques etnogràfiques per a estudiar una realitat. Aquestes tècniques han de permetre a l'estudiant situar-se davant un context/pràctica i poder dur a terme una investigació etnogràfica.
- 3.** Copsar i entendre el significat de les experiències i els estils de vida juvenils en la formació de la personalitat dels joves d'avui dia i com es poden interrelacionar en el treball educatiu amb ells.
- 4.** Analitzar els models educatius que privilegien l'educació intel·lectual i que alhora releguen a simple objecte tot allò relacionat amb el cos.
- 5.** Definir i argumentar les qüestions principals que giren entorn de temes bàsics del mòdul: la mundialització, l'individualisme, la diversitat, l'utilitarisme, el postcapitalisme i l'estandardització.

Continguts

Mòdul didàctic 1

Epistemologia i antropologia de l'educació

Anna Pagès i Santacana i Jordi Planella i Ribera

1. Situant l'antropologia de l'educació
2. Condició humana i vincle social
3. El lloc de l'antropologia dins les ciències socials
4. La comprensió dels fets en antropologia: l'experiència

Mòdul didàctic 2

Etnografia de l'educació

Mercè Darnell i Vianya i Jordi Planella i Ribera

1. L'etnografia: un mètode? Una aproximació? Una mirada?
2. Etnografia de l'educació formal
3. Etnografia de l'educació no formal

Mòdul didàctic 3

Antropologia de l'educació i pedagogia de la joventut

Jordi Solé Blanch

1. Conceptualitzant la joventut
2. Els processos d'enculturació al llarg de la història: antecedents de la joventut actual
3. L'estudi de les subcultures juvenils
4. Apunts etnogràfics sobre la joventut actual

Mòdul didàctic 4

Antropologia del cos i educació

Jordi Planella i Ribera

1. El cos a l'antropologia: passos cap a una antropologia del cos
2. El cos i la seva educació simbòlica
3. El cos com a delicte: una mirada pedagògica
4. Història d'un escàndol: tatuatges i pírcings a l'escola
5. L'educació del cos i les altres sexualitats: aportacions del discurs *queer*

Mòdul didàctic 5

Agenda educativa al món contemporani

Anna Pagès i Santacana

1. Concepte de globalització educativa
2. L'individualisme com a ideologia moderna
3. La metàfora de la xarxa i la lògica social connexionista
4. El nou ordre educatiu mundial
5. Exclusió social i acció humanitària en educació

Bibliografia

- Bourdieu, P. i Passeron, J.-P. (2001). *La reproducción. Elementos para una teoría del sistema de enseñanza*. Madrid: Popular.
- Butler, J. (2002). *Cuerpos que importan. Sobre los límites materiales y discursivos del "sexo"*. Buenos Aires: Paidós.
- García, J. i Pulido, R. (1994). *Antropología de la educación*. Madrid: Eudema.
- McLaren, P. (1997). *Pedagogía crítica y cultura depredadora. Políticas de oposición en la era posmoderna*. Barcelona: Paidós.
- Mead, M. (1997). *Cultura y compromiso. Estudio sobre la ruptura generacional*. Barcelona: Editorial Gedisa.
- Spindler, G. D. (1955). *Anthropology and Education*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Spindler, G. D. (Ed.) (1987). *Education and Cultural process. Anthropological approaches*. Illinois: Waveland Press.
- Velasco, H. M., García, F. J., i Díaz de Rada, A. (Eds.) (1993). *Lecturas de antropología para educadores*. Madrid: Trotta.
- Velasco, H. i Díaz de Rada, A. (1997). *La lógica de la investigación etnográfica. Un método de trabajo para etnógrafos de la escuela*. Madrid: Trotta.
- Woods, P. (1987). *La escuela por dentro. La etnografía en la investigación educativa*. Madrid: Paidós / MEC.

